

16.3.2012

Dnro 4067/4/10

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

SAIRAAHOITOPIIRIN TULEE VALVOA OSTOPALVELUNA HANKKIMANSA PALVELUN LAATUA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 16.11.2010 päivätyssä kirjeessään Länsi-Pohjan keskussairaalan silmäpoli-klinikan lääkäreiden menettelyä potilaiden ohjaamisessa lääkäreiden omille yksityisvas-taanotoille.

Kantelijan kertoman mukaan hän oli pyytänyt lähetettä Oulun yliopistollisen sairaalan näkö-keskukseen, mutta silmätautien ylilääkäri oli ohjannut häntä kääntymään yksityisen optikkoliik-keen puoleen lähetteen saamiseksi. Kantelijan mukaan keskussairaalan silmälääkärit pitävät siellä yksityisvastaanottojaan, joten he ohjaavat virkatyössään potilaita yksityisvastaanotoil-leen.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumat

Selvityksen mukaan kantelija sairastaa sarveiskalvon kartiorappeumaa (keratokonus), joka muuttaa sarveiskalvon pallomaisen pinnan kartiomaiseksi aiheuttaen potilaalle voimakkaan likitaitteisuuden ja epäsäännöllisen hajataitteisuuden. Aluksi potilaan näkökyky voidaan palaut-taa kovilla piilolaseilla, mutta sairauden edetessä piilolasikorjattu näkö heikkenee. Sairauden etenemistä voidaan tarvittaessa hidastaa verkkokalvoleikkauksin. Kartiorappeuma etenee nuorella aikuisiällä, mutta myöhemmin sairauden eteneminen pysähtyy.

Kantelija oli ensin hoidossa Lapin keskussairaalassa sekä myöhemmin Länsi-Pohjan keskus-sairaalassa ja Oulun yliopistollisessa sairaalassa (OYS). Kantelijan silmänsairautta hoidettiin aluksi konservatiivisesti piilolaseilla. Vuoden 2006 maaliskuussa hänelle tehtiin oikean silmän sarveiskalvon siirto, koska piilolasi ei enää pysynyt silmässä. Jatkohoito toteutettiin Länsi-Pohjan keskussairaalassa.

Lokakuussa 2008 kantelija hakeutui Länsi-Pohjan keskussairaalaan, koska hänen oikea sil-mänsä oli valonarka. Silmän siirrännäisen ompeleen todettiin katkenneen. Ommel saatiin pois-tettua lähes kokonaan. Jatkohoito toteutettiin OYS:n näkökeskuksessa. Kantelija kävi OYS:n Silmätautien klinikalla piilolasisovituksessa 17.11.2008.

Tammikuussa 2009 kantelija sai piilolasit optikkoliike A:lta. Hän ei saapunut 18.5.2009 sovit-
tuun kontrolliin OYS:n Silmätautien klinikalle.

Kantelija soitti Länsi-Pohjan keskussairaalan silmätautien poliklinikalle kahdesti marraskuussa
2010 saadakseen maksusitoumuksen OYS:n näkökeskukseen. Hänelle annettiin vastaanotto-
aika silmätautien poliklinikalle 3.12.2010. Hän ei kuitenkaan saapunut vastaanottokäynnille.

Kantelija soitti 25.11.2010 OYS:n silmätautien erikoislääkärille piilolasikontrollin järjestämisek-
si. Erikoislääkäri pyysi 26.11.2010 Länsi-Pohjan keskussairaalaan maksusitoumusta kanteli-
jan tarkastukseen ja piilolasisovitukseen. Länsi-Pohjan keskussairaalan silmätautien ylilääkäri
antoi pyydetyn maksusitoumuksen 7.12.2010.

- - -

3.3

Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän menettelyn arviointi

3.3.1

Länsi-Pohjan keskussairaalan kantelijalle antama ohjaus

Kantelijan mukaan hän pyysi lähetteen OYS:n näkökeskukseen piilolasisovitukseen. Häntä
ohjattiin kääntymään optikkoliike A:n puoleen saadakseen lähetteen. Keskussairaalan silmä-
tautien erikoislääkärit pitivät siellä vastaanottoa, joten kantelijan käsityksen mukaan virkalää-
kärit ohjasivat potilaita yksityisvastaanotoilleen.

Kantelijan kantelu ja saadut selvitykset ovat keskenään ristiriitaiset hänen keskussairaalaan
saamansa ohjauksen osalta. Kantelijan mukaan hänet oli ohjattu kääntymään optikkoliike A:n
puoleen lähetteen saadakseen. Osastonsihteerin selvityksen mukaan hän ei nimennyt optikko-
liikettä. Osastosihteerin ja ylilääkärin mukaan puhelinkeskusteluissa kantelijan kanssa ei kes-
kusteltu lääkäristä lainkaan. Johtajaylilääkärin ensimmäisen selvityksen mukaan kantelijaa oli
kehotettu tilaamaan aika silmälääkärille, jos tarvitsee maksusitoumuksen OYS:n näkökeskuk-
seen. Toisessa selvityksessään johtajaylilääkäri toteaa, että osastosihteerin oli ensin esittänyt
optikkoliikkeen optikko piilolasiin sovittua varten ja sen jälkeen hakeutumaan tarvittaessa
silmälääkäriin.

Koska kantelu ja saadut selvitykset ovat keskenään ristiriitaisia ja koska asiaan ei ole enää
jälkikäteen saatavissa enempää selvitystä, en ole voinut ottaa tarkemmin kantaa kantelijan
väitteeseen siitä, että Länsi-Pohjan keskussairaalan silmätautien poliklinikan virkalääkärit oh-
jaisivat potilaita omille yksityisvastaanotoilleen.

Totean kuitenkin yleisellä tasolla seuraavaa.

Virkalääkäri ei saa ohjata potilasta omalle yksityisvastaanotolleen siten, että ohjaus on ristirii-
dassa hänen virkavelvollisuksiensa kanssa. Valviran edeltäjä Terveystieteiden tutkimuskeskus(TEO) on eräissä päätöksessään (384/2007) ottanut kantaa lääkärin esteellisyyteen.
TEO katsoi virkamiehenä toimivan lääkärin menettelevän hyvän hallinnon oikeusperiaatteiden
vastaisesti ja hänen puolueettomuutensa saattavan vaarantua, jos hän ottaa virkatyössään
vastaan sairaalaan saapuvia lähetteitä, jotka hän on itse kirjoittanut toimiessaan yksityisessä
terveydenhuollossa. Hallinnon oikeusperiaatteista ja virkamiehen esteellisyydestä säädetään
hallintolaissa (434/2003, 6 ja 27-29 §).

Asiassa on esteellisyyden ohella kyse myös siitä, mitkä terveystalvet kuuluvat sairaanhoitopiiriin järjestettäväksi.

Erikoissairaanhoitolain (1062/1989) 3 §:n 1 momentin (1328/2010) mukaan kunnan, joka on kotikuntalain (201/1994) mukaan henkilön kotikunta, on huolehdittava siitä, että henkilö saa tarpeellisen erikoissairaanhoidon terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaisesti. Tämän velvoitteen mukaisen erikoissairaanhoidon järjestämiseksi kunnan on kuuluttava johonkin sairaanhoitopiiriin kuntayhtymään. Kun potilas on lähetetty sairaanhoitopiiriin sairaalaan saamaan erikoissairaanhoitoa, vastuu potilaan hoidon järjestämisestä siirtyy sairaanhoitopiiriin kuntayhtymälle (HE 772004). Lainsäädäntö ei aseta sellaisia vaatimuksia, että lähetteen kirjoittajan tulisi olla alan erikoislääkäri. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Kaikki potilaalle tarpeelliseksi arvioitu hoito ja tutkimus kuuluu julkisen terveydenhuollon järjestämisvelvollisuuden piiriin. Kun on kyse tällaisesta hoidosta ja tutkimuksesta, potilasta ei voida ohjata omalla kustannuksellaan yksityissektorille.

Kantelijaa koskeviin Länsi-Pohjan keskussairaalan potilasasiakirjoihin ei ole tehty merkintöjä hänen yhteydenotoistaan eikä hänelle annetusta ohjauksesta marraskuussa 2010. Totean, että näin olisi tullut menetellä potilaslain 12 §:n ja potilasasiakirjoista annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (298/2009, potilasasiakirja-asetus) 7 ja 18 §:n mukaan.

Potilaslain 12 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee merkitä potilasasiakirjoihin potilaan hoidon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen turvaamiseksi tarpeelliset tiedot. Potilasasiakirjojen laatimisesta säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

Potilasasiakirja-asetuksen 7 §:n mukaan potilasasiakirjoihin tulee merkitä potilaan hyvän hoidon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen turvaamiseksi tarpeelliset sekä laajuudeltaan riittävät tiedot. Potilasasiakirja-asetuksen 18 §:n mukaan potilasasiakirjoihin tulee tehdä merkinnät potilaslain 5 §:ssä tarkoitetun potilaan hoitoon liittyviä seikkoja koskevan selvityksen antamisesta. Jos selvitystä ei ole annettu, menettelyn peruste tulee merkitä potilasasiakirjoihin.

Potilaslain 5 §:ssä säädetään potilaan tiedonsaantioikeudesta. Säännöksen mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön.

Valvira ja sen pysyvä asiantuntija, professori kiinnittävät lausunnoissaan huomiota siihen, että asiakirjoista ei ilmene Länsi-Pohjan keskussairaalaan annetun potilaille kirjallista ohjetta optikkoliikkeessä maksusitoumuksella tehtävistä piilolasisovituksista. Katson, että tällaisen kirjallisen ohjeen antaminen potilaalle kuuluu potilaan asianmukaiseen informoimiseen ja myös potilaslain 3 §:ssä tarkoitettuun laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

3.3.2

Piilolasisovitusten hankkiminen yksityisistä optikkoliikkeistä

Länsi-Pohjan sairaanhoitopiiriin käytäntö on ollut, että koulutetut optikot sovittavat alueen yksityisissä optikkoliikkeissä potilaille silmänsairausten vuoksi tarpeelliset kovat piilolasit. Käynti on ollut potilaalle maksuton, ja myös piilolasit on korvattu potilaalle lääkinnällisenä kuntoutukse-

na.

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annetun lain (733/1992, STVOL) 4 §:n 2 momentin mukaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä voi järjestää terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät hoitamalla toiminnan itse tai hankkimalla palveluja valtiolta, toiselta kunnalta, kuntayhtymältä tai muulta julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä on voinut tämän säännöksen nojalla päättää piilolasisovitusten hankkimisesta yksityisiltä optikkoliikkeiltä.

STVOL 4 §:n 3 momentin mukaan kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun asetuksen (564/1994, ammattihenkilölaki) 16 §:n 2 momentin mukaan piilolaseja saa 1 momentissa säädetyin rajoituksin määrätä ja sovittaa laillistettu optikko, joka on suorittanut tällaisen pätevyyden edellyttämän lisäkoulutuksen. Laillistettun optikon tulee lisäksi varmistua siitä, ettei piilolasien käyttämiselle ole estettä.

Lainsäädännössä ei ole tarkemmin määritelty, millä tavoin kunnan tai kuntayhtymän tulee varmistua siitä, että hankittava palvelu vastaa sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta.

Valviran käsityksen mukaan optikkoliikkeiltä hankittavan piilolasipalvelun laadusta voi varmistua esimerkiksi selvittämällä luotettavasti, että palvelun antavat optikot omaavat lasisovituksen tarvittavan pätevyyden, antamalla tarpeellisia toimintaohjeita tai suorittamalla tarpeen vaatiessa tarkastuskäyntejä optikkoliikkeissä taikka muilla vastaavilla keinoilla sekä seuraamalla sairaanhoitopiirin poliklinikalla käyvien potilaiden optikoilta saaman palvelun laatua. Minulla ei ole syytä kyseenalaistaa tätä Valviran lääketieteellisenä asiantuntijana esittämää käsitystä.

Johtajaylilääkäriin mukaan yksityisiä optikkoliikkeitä, joilta kuntayhtymä hankkii piilolaseja ja niiden sovittamista, valvoo joku muu kuin silmätautien yksikkö tai johtajaylilääkäri. Johtajaylilääkäriin mukaan palvelua tuottavilla optikoilla on tarvittava pätevyys. Tämä käsitys perustuu hänen itsensä ja Länsi-Pohjan keskussairaalan muiden silmälääkäreiden havaintoihin heidän toimiessa kyseisissä optikkoliikkeissä yksityisinä ammatinharjoittajina.

Sairanhoitopiirin kuntayhtymän tulee valvoa ostopalveluna hankkimansa palvelun laatua.

Valvira toteaa, että Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ei ole selvittänyt optikkojen pätevyyttä esimerkiksi pitämällä luetteloa lisäkoulutuksen suorittaneista optikkoliikkeiden optikoista. Valviran pysyvän asiantuntijan, professorin mukaan Länsi-Pohjan keskussairaala ei näytä antaneen optikoille kirjallista ohjetta optikkoliikkeissä maksusitoumuksilla suoritettavista piilolasisovituksista. Asiantuntija toteaa, että ohje on kuntayhtymälle tärkeä keino varmistua siitä, että ostopalveluna hankittavan palvelun laatu vastaa oman palvelun laatua ja että potilaat saavat hoitoa yhtenäisten lääketieteellisten perusteiden mukaisesti. Valvira yhtyy asiantuntijan näkemykseen ja toteaa, että kuntayhtymän tulee suunnitelmallisesti varmistua siitä, että hankittavat optikkopalvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta esimerkiksi seuraamalla, että kaikki palvelun tuottamiseen osallistuvat optikot ovat suorittaneet piilolasien sovittamiseen tarvittavan lisäkoulutuksen, antamalla kirjallisia ohjeita ja muulla tavoin. Valviran mukaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ei ole riittävällä tavalla varmistunut siitä, että optikkoliikkeiltä hankittu palvelu on potilasturvallista ja laadukasta. Yhdyn näihin Valviran ja sen pysyvän asiantuntijan perusteltuihin käsityksiin.

Myös oma käsitykseni on, että Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ei ole STVOL 4 §:n 3 momentin mukaisesti varmistunut siitä, että optikkoliikkeiltä ostopalveluna hankitut palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta.

Länsi-Pohjan sairaanhoitopiiri kuntayhtymä on vasta pyydettyäni 6.9.2011 kuntayhtymältä asiassa selitystä 29.9.2011 selvittänyt optikkojen pätevyuden keratokonuspotilaiden piilolasien sovitukseen, palveluiden laadun sekä ohjeistuksen tarpeellisuuden.

3.3.3

Optikon suorittaman piilolasisovituksen asianmukaisuus

Ammattihenkilöasetuksen 16 §:n 1 momentin mukaan laillistettu optikko ei saa itsenäisesti määrätä piilolaseja henkilölle, jolle on aiemmin suoritettu silmämunaan kohdistunut leikkaus tai henkilölle, jolla ilmeisesti on silmäsairaus. Kantelija sairasti kartiorappeumaa ja hänelle oli tehty sarveiskalvonsiirtoleikkaus. Valviran mukaan optikolla ei ollut oikeutta itsenäisesti määrätä kantelijalle piilolaseja, mutta hän saattoi tehdä näin, jos kantelija oli lääkärin seurannassa ja lääkäri katsoi näin voitavan toimia.

Asiantuntijan mukaan yleisesti katsotaan, että kartiorappeumapotilaan tulisi käydä lääkärintarkastuksessa vuoden tai vähintään kahden vuoden välein. Kantelija oli edellisen kerran käynyt lääkärintarkastuksessa OYS:ssä 17.11.2008. Asiantuntijan mukaan kokenut terveydenhuollon ammattihenkilö olisi selvitettyään ensin kantelijan tilannetta potilasasiakirjoista ohjannut tämän jo marraskuussa 2010 lääkärintarkastukseen ennen uuden piilolasin sovitusta.

Minulla ei ole syytä kyseenalaistaa näitä lääketieteellisiä asiantuntijalausuntoja, joihin yhdyn.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3.2 ja 3.3.3 esittämäni käsitykset menettelyiden virheellisyydestä Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tietoon. Saatan kuntayhtymän tietoon myös edellä kohdassa 3.3.1 esittämäni käsitykset kantelijalle annetusta ohjauksesta.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni johtajaylilääkärille.